

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür (Type): Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi (Acceptance Date): 15/04/2025

Gönderim Tarihi (Submission Date): 27/11/2024
Yayınlanma Tarihi (Publication Date): 30/06/2025

Atıf Künyesi (Citation): Eker, K. & Tavukçu, A. Y. (2025). Mardin Müzesi'nden İç Kalıp Teknikte Üretilmiş Cam Parfüm Şişeleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 36-48.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1592483>

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) olarak lisanslıdır.

Dergide yayımlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their published work and their work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

The scientific and legal responsibility of the articles published in the journal belongs entirely to the author(s).

MARDİN MÜZESİ'NDEN İÇ KALIP TEKNİKTE ÜRETİLMİŞ CAM PARFÜM ŞİŞELERİ

Kasım EKER*
Ali Yalçın TAVUKÇU**

Öz

Parfüm, insanlık tarihi boyunca hem kültürel hem de sosyal öneme sahip bir malzemedir. Gündelik hayatta, kötü kokuların engellenmesi ve güzel etki yaratmak amacıyla, kutsal törenlerde (cenaze, evlilik ve ibadet), yemeklerde ve kumaşlarda kullanılmıştır. Duyguları ve anıları canlandırma kapasitesine sahip yağlar ile güzel kokulu malzemelerin birleşmesinden elde edilen parfüm 19. yüzyıldan itibaren farklı esansiyel yağlar ve kimyasal bileşenlerin belirli oranlar içerisinde harmanlanmasıyla yeniden tanımlanmış, modern parfümerinin temelleri atılarak, kültürel ve toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Parfüm başlangıçta aristokratlar tarafından kullanılmış, zamanla tüm topluma yayılmıştır. Kokuların pahalı olması nedeniyle, Antik Dönem'de şişelerin özenli işçiliğe sahip olduğu görülmektedir. MÖ 4. binden itibaren üretilen parfümlerin korunmasında pişmiş topraktan şişeler kullanılırken, MÖ 1550'lerden itibaren cam kapların üretilmeye başlamasıyla birlikte form çeşitliliği artmıştır; amphoriskos, alabastron, aryballos ve oinokhoe kullanılan kaplardan bazılarıdır. Bu makalenin amacı Mardin Müzesi Koleksiyonu'ndaki iç kalıp tekniği ile yapılmış cam parfüm şişelerinin tanınması, Mardin ve çevresinde Antik Dönem cam üretimi ve ticaretinin değerlendirilmesidir. Mardin Müzesi'nde korunan iç kalıp tekniğinde üretilen üç adet cam parfüm şişesi incelenmiştir. Alabastron ve amphoriskos formundaki şişeler satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Bu kaplarda siyah, opak beyaz, kobalt mavisi ve sarı renkler kullanılmıştır. Malzemeler, form ve bezeme açısından benzer örneklerle karşılaştırılarak tarihlendirilen eserlerin benzer örneklerine özellikle Anadolu'da çok sık rastlanmadığından bu çalışma ile bilim dünyasına kazandırılması faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mardin Müzesi, Cam, Parfüm şişesi, İç Kalıp Tekniği.

* Öğr. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek Yüksek Okulu, Ordu/Türkiye. E-posta: kasimeker@odu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1263-5543>.

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Erzurum/Türkiye. E-posta: atavukcu@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6047-0803>.

*** Bu çalışma, yazar Kasım EKER'in lisansüstü tezinden üretilmiştir.

GLASS PERFUME BOTTLES PRODUCED IN CORE-FORMED TECHNIQUE FROM MARDIN MUSEUM

Abstract

Perfume is of material, cultural, and social importance alike in human history. In day-to-day life, it has been a part of sacred ceremonies (funerals, marriage, and worship), food, and fabrics to prevent bad odours and the creation of an effect of beauty. Perfume, obtained from the combination of oils and fragrant materials that have the capacity to revive emotions and memories, has been redefined by blending different essential oils and chemical components in certain ratios since the 19th century, laying the foundations of modern perfumery and becoming an integral part of cultural and social life. Aristocrats were the initial users of perfumes, and the material spread to society at large over time. Due to the high cost of fragrances, the bottle containers had elaborate workmanship in Antiquity for purposes of effective preservation. While terracotta bottles were used to preserve the perfumes produced from the 4th millennium BC onwards, the variety of forms increased with the production of glass vessels from 1550 BC onwards; amphoriskos, alabastron, aryballos and oinokhoe are some of the vessels used. The aim of this article is to identify the glass perfume bottles made with the inner mould technique in the Mardin Museum Collection and to evaluate the ancient glass production and trade in and around Mardin. The article examines three glass perfume bottles made with the inner moulding technique preserved in the Mardin Museum. The bottles in the form of alabastron and amphoriskos were acquired by purchase. The colours of these vessels are black, opaque white, cobalt blue and yellow. The artifacts were dated by comparing them with similar examples in terms of materials, form, and decoration. Since similar examples are not frequently encountered especially in Anatolia, it will be useful to bring them to the world of science with this study.

Keywords: Mardin Museum, Glass, Perfume bottle, Core-Formed Technique.

Giriş

Antik Çağdan bu yana temizlenmek, güzel kokmak ve kötü kokulardan arınmak isteyen insanoğlu, bazı ağaçların ve reçinelerin yandığında farklı kokular çıkardığını fark etmiştir. Neolitik Dönemde yerleşik hayata geçişten itibaren ilk kokulu yağlar, zeytinyağı ve susam yağı içerisine kokulu bitkilerin karıştırılması ile ortaya çıkmıştır (Yentürk, 2005: 7). Sanat ve bilim konusunda birçok buluşa sahip Mısırlıların, parfüm konusunda da öncü olduğu duvar resimlerinden anlaşılabilmektedir (Cole, 2006: 23; Civelek, 2019: 2-3; Karakurt, 2021: 4). Özellikle güzel kokulu yağlar, cenazelerin kötü kokmaması için mumyalama sırasında kullanılmıştır. Asurlular, Grekler ve Romalılar, Araplar, Asya ve Avrupalılar tarafından hoş kokular kullanılmıştır. Yakın Doğuda ise parfüm ile ilgili ayrıntılı bilgiler, kullanılan hammaddeler ve oranları gibi bilgiler Sümer III. Ur Hanedanlığı Dönemine (MÖ 2100-2000) ait tabletlerden öğrenilmektedir (Limet, 1978: 148; Civelek, 2019: 3). Minos'ta Linear A ve Linear B yazıtları, bu konuya ilişkin bilgiler sunmaktadır ve MÖ 2. binyılda parfüm üretimi ve kullanımının yaygın olduğu anlaşılmaktadır (Güveloğlu, 2018: 30; Karakuş, 2019: 6). MÖ 7- 6. yüzyıllarda özellikle Korinth üretimi aryballos ve alabastronlar, kısa sürede bütün Akdeniz, Ege, Karadeniz'e yayılmıştır (Byl, 2012: 59-62; Civelek, 2019: 6- 9). Romalılar birçok alanda olduğu gibi parfüm yapımı ve kullanımı konusunda Greklerden etkilenmiştir (Karakurt, 2021: 7). Roma'da, ağaç kabuğu, baharat ve çiçek gibi maddelerin kaynatılıp damıtılması ile elde edilen kokular, zeytinyağı, bitkisel yağlar veya hayvansal yağlarla karıştırılarak kullanılmıştır (Demir, Timur ve Gürsoy, 2020: 23). Parfüm ve hoş kokulu yağların kullanım alanlarına bakıldığında, mezar hediyesi olarak, sporcuların karşılaşmalar sonrası rahatlamak için, hamamlarda temizlik sonrası

hoş kokmak amacıyla bazı yemek ve şaraplara aroma katmak için ve tanrılara adak olarak sunulduğu görülmektedir (Yıldırım, 2009: 141; Atila, 2021b: 35; Eker, 2021: 121).

Parfüm kaplarının yapımında önceleri pişmiş toprak, metal daha sonraları ise cam tercih edilmiştir. En erken cam parfüm kapları MÖ 1550'li yıllara tarihlenmektedir ve opak camdan iç kalıp tekniği ile üretilmiştir. Özellikle küçük boyutlu şişeler yaygındır (Hayes, 1975: 5; Grossman, 2002: 7; Fossing, 1940, 36, 42; Gürler, 2021: 89). MÖ 2. bin sonlarında Hititlerin yıkılışı ile özellikle Anadolu'da üretimi yavaşlayan cam sanatı MÖ 8. yüzyılda tekrar canlanmaya başlamıştır. MÖ 3. yüzyılda cam üretiminde Suriye ve İskenderiye iki önemli merkez olmuştur (Gürler, 2021: 88). İç kalıp tekniği MÖ 1. yüzyıla kadar kullanılmaya devam etmiş ve MÖ 1. yüzyıl ortalarından itibaren serbest üfleme tekniğinin gelişmesiyle birlikte bırakılmıştır.

Mardin Türkiye'nin güneydoğusunda ve Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan Anadolu'nun köklü tarihine sahip olan kentlerinden biridir ve tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Farklı kültürlerin bir arada yaşadığı kent, bu çok kültürlü yapıyı günümüzde de sürdürmektedir. (Erdoğan ve Dilaver 2006: 269). Bu makalenin amacı, Mardin Müzesi koleksiyonundaki iç kalıp tekniği ile yapılmış cam parfüm şişelerinin tanınması, Mardin ve çevresinde Antik Dönem cam üretimi ve ticaretinin değerlendirilmesidir. Çalışmanın içeriğini, Mardin Müzesi'nde korunan, iki adet alabastron ve bir adet amphoriskos oluşturmaktadır. Malzemelerin tarihlenmesinde, dönem özellikleri dikkate alınmıştır. Bu çalışma ile Anadolu'daki iç kalıp tekniğinde üretilen cam parfüm kaplarının repertuarına katkı sağlaması düşünülmüştür.

1. İç Kalıp Tekniği (Figür 1, 2)

Cam kapların üretilmesinde çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bunlardan en erkeni "iç kalıp tekniği"dir. MÖ 2. bin yıl ortalarından itibaren kullanılmıştır. Uzmanlar tarafından "çekirdek sarma / kum çekirdek / iç kalıp ya da kayıp balmumu" olarak da adlandırılmıştır (Gürler, 2000: 7-8; Civelek, 2009: 82; Baykan ve Baykan, 2012: 15; Goldstein, 1979:38, Fig. 11). Bu teknikle genellikle amphoriskos, aryballos, alabastron, oinokhoe gibi küçük dar ağızlı şişeler üretilmiştir. Cam kapların en erken örnekleri MÖ 2. bin yıl ortalarında Mezopotamya, Mısır ve Kuzey Suriye başta olmak üzere, Anadolu, İtalya ve Karadeniz yerleşimlerinde ortaya çıkarılmıştır. MÖ 2. binlerin ortalarında Tel Atchana ve Büklükale'de ortaya çıkarılan iç kalıp tekniğinde üretilmiş şişelere ait parçalar Anadolu'da bu dönemden itibaren camın varlığını göstermesi bakımından önemlidir. (Barag, 1985: 36, 42, no.7, Şekil 1; Tek, 2005: 109; Matsumura, 2013: 277, Şekil 6). MÖ 6. yüzyıl ortalarından MS 1. yüzyıl başlarına kadar iç kalıp tekniğiyle üretim sürmüştür (Harden, 1981: 52, 53; Lightfoot, 1991: 67-74; Grossmann, 2002: fig. 3).

İç kalıbın hazırlanışı konusunda Grose (1989), kum, kil, çamur ve bağlayıcı bir organik maddelerin birleştirilmesi ile oluştuğunu ifade ederken, Tait (1991) ve Uzun (2004), daha ayrıntılı bahsederek 6 ölçek at dışkısı, 2 ölçek elenmiş kum ve 2 ölçek toz hâlinde kilin çok az suyla karıştırılarak hazırlandığından söz etmektedir. Uygulamada, öncelikle yapılacak kabın formunda kum, kil, çamur ve bağlayıcı organik maddelerden hazırlanan bir kalıp oluşturulmaktadır (Grose, 1989: 31). Oluşturulan kalıp noble üzerine tutturularak, yaklaşık 800 C° de ısıtılarak camın sarılması için hazırlanmakta ve hazır olduktan sonra, pota içindeki eriyik hâldeki cama daldırılmaktadır. Böylece, üstteki cam tabaka, kalıbın biçimini almaktadır. Form, düz bir zeminde ileri geri hareket ettirilerek düzeltilmektedir. Ardından cam iplikleri sarılarak ve sivri uçlu metal bir çubuk ya da tarak yardımı ile aşağı yukarı çekilerek bezemeler (zikzaklar,

balık sırtı ya da kuş tüyü gibi) oluşturulmaktadır. Gerekirse kulp ve kaide eklenmektedir. Soğumanın ardından form içindeki kalıp, kabın kırılmamasına dikkat edilerek temizlenmektedir (Gürler, 2000: 7; Civelek, 2009: 82; Eker ve Eker, 2016: 200; Tavukçu, 2020: 26). Cam kabın kalıptan sorunsuz bir şekilde ayrılabilmesi için, kalıpla form arasında bir ayırıcı malzeme kullanılmış olması gerektiği konusunda bazı düşünceler bulunmaktadır. Bimson ve Werner, bu teknikle üretilen çok sayıda malzemeyi analiz etmiş ve ayırıcı beyaz renkli bir maddenin kullanıldığını tespit etmişlerdir (Bimson ve Werner 1967:121,122.). Bu maddenin kireç olabileceği tespit edilmiştir. (Goldstein, 1979: 28, dn. 39, 40). Bu teknikte yapılan kapların yüzeylerinin genellikle parlak olduğu görülmektedir. Tekniğin kullanıldığı ilk zamanlarda, zeminde opak beyaz ve siyah renkli cam kullanılmışken, daha sonraları koyu ve açık mavi, sarı, beyaz renkli cam yoğun kullanılmıştır.

Figür 1. (Kullanılan tanımdan esinlenerek Kasım EKER tarafından modellenmiştir; Eker & Eker, 2016: Şekil 2).

Figür 2. (Kasım EKER tarafından modellenmiştir. Eker & Eker, 2016: Şekil 4).

2. Mardin Müzesinden İç Kalıp Teknikte Üretilmiş Cam Parfüm Şişeleri

Mardin müzesinde cam eserleri arasında iç kalıp tekniğinde üretilmiş üç adet cam parfüm şişesi çalışma kapsamına alınmıştır. Bunların ikisi alabastron (Kat. No. 1 ve 2), diğeri ise amphoriskostur (Kat. No. 3). Eserler form ve bezeme özelliklerine göre ele alınarak benzerleri ile karşılaştırılmış ve dönemi içerisindeki yeri konusunda çıkarımlar yapılmıştır.

2.1. Alabastron

Antik dünyada alabastronlar özellikle kadınlar tarafından kişisel güzellik rutinlerini gerçekleştirmek için kullanılan krem, yağ ve kokuların korunması ya da tıbbi sıvı maddelerin saklanması amacıyla kullanılmıştır. Formun Mısır'da ilk olarak alabaster taşından (su mermeri) üretilen örneklerinden adını aldığı bilinmektedir; daha sonraları pişmiş toprak, cam ve metalden örnekleri görülmektedir (Pliny Naturalis Historia, Vol.IV, Book XIII, 1938: 266,267; Başaran, 1998: 160; Civelek, 2019: 7). MÖ 2. bin yıl ortalarından Helenistik Dönem'e kadar kadın mezarlarında, yaygın şekilde mezar hediyesi olarak bulunmaktadır (Boardman, 2013: 73; Soslu, 2022: 136)

Dar boyun ve uzun gövdeye sahip olan bu kaplar, genellikle kulpsuz veya karşılıklı iki kulplu, boyundan gövdeye doğru genişleyen dibe doğru uzayıp incelen oval veya sivri diplidir (Er, 2004: 17; Saltuk, 1997: 19; Eker, 2018: 1249; Soslu, 2022: 136). Klasik Dönemde ince uzun, oval dipli bir yapıya sahipken (Goldstein, 1979: 124, no. 257) MÖ 2. yüzyıl ortalarından itibaren sivri diplidir (Eker, 2014: Kat. No. 5). Klasik Dönemde beyaz zemin üzerine mor cam ipliğinden bezemeler yapılırken (Metropolitan Museum, 17.194.770) Helenistik Dönemde lacivert üzerine beyaz, açık mavi ve sarı cam iplikleri ile bezemelerin uygulandığı görülmektedir (Metropolitan Museum, 81.10.295). Bu tip kaplarda bezeme olarak kuş tüyü, zikzak, balık pulu, sarmal gibi öğeler kullanılmıştır. Sürme şişesi olarak kullanılan örneklerde, bir cam aplikatör kullanıldığı dikkat çekmektedir (<https://art.thewalters.org/object/47.41/>). MÖ 8. yüzyıldan itibaren cam alabastronlar, Doğu Akdeniz, Rodos, Mezopotamya, Kıbrıs, Fenike kıyıları ve İskenderiye gibi merkezlerde yaygın olarak üretilmiştir (Barag, 1985: 79, 81; Grose, 1989: 110, 159-160). Mezopotamya'da yaşayan cam ustalarının MÖ 7. yüzyılda batıya göç ederek Rhodos Adası'na yerleştikleri ve iç kalıp tekniğini kullanarak üretimi devam ettirdikleri bilinmektedir (Harden, 1981: 52; Soslu, 2022: 138). Barag'a göre, genellikle Akdeniz kıyısı boyunca ve Ege'de MÖ 7. yüzyıldan itibaren iç kalıp tekniğinde yapılmış alabastronlar görülmektedir (Barag, 1985: pl.7, no.48-51). McClellan ve Fossing ise, iç kalıp tekniğindeki cam alabastronların MÖ 6. yüzyıldan önceye gidemeyeceğini ifade etmektedir (Fossing, 1940: 59; McClellan, 1985: 36, 37). Harden ve Grose yaptıkları çalışmalarda cam alabastronları Akdeniz Grubu altında üç farklı tip olarak değerlendirmişlerdir (Harden, 1981: 55-135; Grose, 1989: 95-108, 110-114, 115-121, 122-125). Alabastronların MÖ 7.yüzyıldan itibaren silindirik gövdeli, MÖ 2. yüzyıldan itibaren ise gövdenin dibe doğru sivrildiği görülmektedir. Erken dönem örnekleri genellikle süslemesizken (Goldstein, 1979: 102, no.200), süsleme içerenlerde ise dalga motifinin kullanıldığı; geç dönemlere doğru tüy, dalga fisto ve sarmal gibi bezemelerle süslendiği görülmektedir (Metropolitan Museum, 17.194.579).

Mardin Müzesi'nde iki adet alabastron korunmaktadır; silindirik gövdeli alabastron (Kat. No. 1) ve sivri dipli alabastron (Kat. No. 2). Müzeye satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Her iki eser iç kalıp tekniğinde üretilmiştir.

Silindirik gövdeli ve düz tabanlı alabastronun (Kat. No. 1) yüksekliği 8 cm, ağız çapı 2,7 cm, taban çapı ise 2,3 cm'dir. Boyun kısmı kırık, dibe doğru genişleyen silindirik bir gövde ve düz dipli olan alabastronun omuz hizasında karşılıklı duran, dalgalı biçimli tutamakları yer almaktadır. Opak siyah cam üzerine beyaz cam iplikleri ile yapılmış dalgalı bezeme, boyundan gövdenin altına kadar devam etmektedir. Eserin benzerilerini Goldstein 1979: 104), *Yakın Doğu İç Kalıp Camlar MÖ 8.-7. Yüzyıl Tipi Grubu* başlığı altında incelenmiş ve MÖ 8.- 7. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Grose (1989: 76) bu tip alabastronları *Mezopotamya İç Kalıp Şişeler grubu* içerisinde değerlendirerek, MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemiştir. Hayes (1975: 10), silindirik gövdeli alabastronları *Mavi ve Renkli Gövdeli 5. yüzyıl Tipi Grubu* altında incelemiş ve MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemiştir. Mardin Müzesi Kat. No.1, *Grose'nin Yakın Doğu İç Kalıp Camlar grubuna* ait olmalıdır ve MÖ 5.-4. yüzyıllara tarihlenen örnekleri ile benzerdir. (Goldstein, 1979:105, no. 210).

Özellikle Mezopotamya'daki cam ustalarının Batı'ya giderek, bu sanatı yaydıkları bilinmektedir (Harden, 1981:52-53; Grose 1989:110). Bu bilgi doğrultusunda, eserimizin benzerleri hem Doğu'da hem Batı'daki birçok yerleşimde karşımıza çıkabilmektedir. Mardin Müzesi alabastronu (Kat. No.1), form ve teknik olarak Kartaca (Grose, 1989: fig. 41), Irak (Goldstein, 1979, No. 204), Doğu Akdeniz (McClellan 1984: Pl. 1, I.A.İ.2), Kuzey Karadeniz Bölgesi (Kunina, 1997: 249, no.14) ve Adana Müzesi (Kavaz Kındıgılı 2023: kat. No. 10) örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Bezeme yönünden benzerleri İran (Goldstein, 1979: No. 206), Sardis'te (Saldern, 1980: Pl. 1, No 1) görülebilmektedir. Klasik Dönem cam alabastronlarında yaygın olarak kullanılan tutamaklar Mardin Müzesi örneğinde kullanılmıştır. Form ve bezemesi benzerleriyle karşılaştırıldığında, özellikle düz tabanlı olması nedeniyle, Kat. No. 1, MÖ 5.-MÖ 4. yüzyıllar arasına tarihlenebilir.

2.2. Sivri Dipli Alabastron

Sivri dipli alabastronun (Kat. No. 2) yüksekliği 7 cm, ağız çapı 2,1 cm ve taban çapı 0,5 cm'dir. Dışa çekilip içe doğru katlanmış ağızlı, silindirik kısa boyunlu, dibe yakın kısımda şişkin gövdeli ve sivri diplidir. Boyunda, karşılıklı iki tutamağa sahiptir. Yarı saydam opak siyah cam üzerine opak beyaz cam ipliğiyle yapılmış dalgalı bezemelidir.

Sivri dipli alabastronlar Geç Helenistik Dönemde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde pişmiş topraktan örneklerine de sıklıkla rastlanan cam alabastronlar iç kalıp tekniğinde üretilmiştir (Grose, 1989:115, Gürlü, 2021: 90-91). MÖ 2. yüzyıldan itibaren üretimine başlanan bu formlar MÖ 1. yüzyıl sonlarına kadar sevilerek üretilmiş ve kullanılmıştır (Grose, 1989, 123, fig. 8). Sivri dipli alabastron olarak incelenen Kat. No. 2 benzeri alabastronları, Hayes (1975: 13) *Helenistik: A Sınıfı* grubu altında incelemiş ve MÖ 2.-1. yüzyıllara tarihlenmiştir. Grose ise (1989: 169, No. 16) *Sınıf III:E; Alabastron Form III:5* olarak adlandırılmış ve Doğu Akdeniz üretimi olan Suriye- Filistin örnekleri MÖ 2. yüzyıl ortaları- 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Harden (1981: 122, Form 18) sivri dipli alabastronları, *Akdeniz Grup III Form 18* altında incelenmiş ve MÖ 3. yüzyıl sonlarına vermiştir.

MÖ 2. yüzyıl ortalarından MÖ 1. yüzyıla kadar tarihlendirilen bu alabastronların benzer örnekleri, MÖ 2. yüzyıl ortaları ile 1. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilen Kral Amathus'un mezarında ortaya çıkarılmıştır. Suriye-Filistin etkili Kıbrıs örneği hem gövde yapısı hem de

bezeme özelliğinin benzerliği ile önemli örnekler arasındadır (Grose, 1989: 340-343; Tait, 1991: 44, no 49; Civelek, 2009: 85, Resim 1). Akdeniz ve Ege kıyılarında Geç Helenistik Dönemin yaygın formlarından olan sivri dipli alabastronun Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanıldığı ortaya çıkarılan eserlerden anlaşılabilmektedir. Form ve bezeme özelliği ile Patara (Baybo, 2003: 22, Lev. 1, Çiz. 2, no. 4,5), Assos (Arslan, 2008: 53, Resim 7, no.2), Stratonikeia-Akdağ (Civelek, 2009: 85, Resim 1), Adana Müzesi (Kavaz Kındıgılı, 2023: Kat. No. 7) benzerlik göstermektedir. Uygulanan bezeme farklılık gösterse de form olarak benzemesi ile Kahramanmaraş Müzesi örneği (Eker, 2016: 332-333 Res 3.5), kullanılan renk ve bezeme farklı olsa da form olarak benzemesi ile Bergama Müzesi örneği (Atıla ve Gürler, 2009: 18, Kat. No. 3) ile benzerdir. Bunun dışında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunan Çandarlı, Myrina, Assos, Kyme gibi antik kentlerde ortaya çıkarılan benzer örneklerle de karşılaştırılabilir (Atik, 1990: 16). Analojilerden yola çıkılarak yukarıda sözü geçen birçok eserle benzer olan Kat No. 2, MÖ 2.- MÖ 1. yüzyıl ortalarına tarihlenebilir.

2.3. Amphoriskos

Grekçe amphora, ἀμφί (amphi- karşılıklı) ve φορέω (phoréō: taşımak) kelimelerinin birleşmesinden oluşan amphoriskos ise, parfüm ve benzeri kozmetik ürünlerinin korunduğu amphoranın minyatür hâlidir (Er, 2004: 24-25; Temür, 2013: 540; Eker, 2018: 1250). Dar ağızlı, iki kulplu ve genellikle silindirik gövdelidir. Önceleri pişmiş toprak örneklerine daha sık rastlanan bu formun MÖ 6.-5. yüzyıllardan itibaren camdan olanlarının üretildiği görülmektedir ve MÖ 2.-1. yüzyıllara dek üretim devam etmiştir (Goldstein, 1979: 125, no. 260). İç kalıp tekniğiyle üretilen amphoriskoslarda görülen bezemeler, alabastronlarda kullanılanlarla benzerdir (Grose, 1989: 174, no. 180-181). Bergman ve Oliver tarafından, çift kulplu olsa da bu formlar alabastron olarak tanımlanmış ve MÖ 2.-1. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Bergman ve Oliver, 1980: 12). Harden tarafından, form amphoriskos olarak nitelenmiş ve *Akdeniz Grubu I* MÖ 6.-4. yüzyıllara, *Akdeniz Grubu II* MÖ 4.-3. yüzyıllara ve *Akdeniz Grubu III* MÖ 3.-1. yüzyıllara tarihlenmiştir (Harden 1981:122-123). McClellan tarafından, *Amphoriskos Tip IV. B* olarak adlandırılmış ve MÖ 2. yüzyıl ile MÖ 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir (McClellan, 1984: 145-156, Plate 33). Cam amphoriskosların ortalama boyları 5cm-12,5 cm arasında değişmektedir. Özellikle MÖ 6.-5. yüzyıllarda opak beyaz üzerine mor cam ipliği bezemeli örnekler üretilmişken, ilerleyen zamanlarda lacivert üzerine opak beyaz, sarı ve turkuaz gibi renklerde cam ipliklerle bezemeler yapılmıştır. Genellikle boyun ve dip kısmında sarmal diyebileceğimiz yatay bantlar, gövdede ise zigzag ve bazen de dalga bezemesinin varlığı dikkat çekmektedir.

Mardin Müzesi'nde korunan bir adet amphoriskos bulunmaktadır (Kat. No. 3). Alabastronlarla benzer ağız yapsına sahiptir; dışı çekik düz bir disk biçimindedir. Uzun silindirik boyunlu, boyundan biraz daha geniş çapta silindirik gövdeli, yuvarlak tabanlıdır. Boyunda ağzın hemen altından çıkıp omuza birleşen karşılıklı iki kulpa sahiptir. Lacivert cam üzerine sarı renkli cam ipliğinden dalgalı bezeme ile süslenmiştir. Mardin Müzesi Kat. No. 3, Grose'nin iç kalıp tekniğinde üretilmiş formlar arasında Doğu Akdeniz üretimi MÖ 2.-1. yüzyıllar arasına tarihlediği örnekler benzerdir (Grose, 1989:174, no. 180-181). Ayrıca Elaiussa Sebaste ve Sardes'te benzer örnekler görülmektedir (Sırası ile, Gençler, 2009: 21, Resim 2; Hayes 1975: Pl. 3.38). Adana Müzesinde ise, kaideli ve iki halka kulplu bir başka benzeri de yer almaktadır (Kavaz Kındıgılı

2023: Görsel 1, Kat. No. 3). Mardin Müzesi amphoriskosu, MÖ 2.-1.yüzyıla ait örneklerle benzerdir.

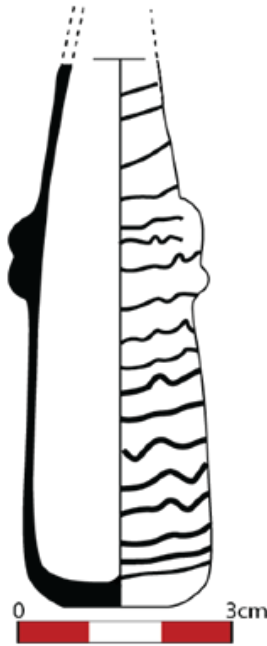
Değerlendirme ve Sonuç

Parfüm ve kokulu kremler, MÖ 4. binin ortalarından itibaren bütün Akdeniz dünyasında bilinen hem dini törenlerde hem de günlük hayatta kullanılan bir ürün olmuştur. Pahalı ve değerli olan kokulu yağlar/parfümlerin korunması amacıyla, pişmiş toprak, cam ve metalden çeşitli kaplar kullanılmıştır. MÖ 2. binden itibaren cam kapların üretimi giderek artmıştır; Helenistik Dönemde ve Roma İmparatorluk Döneminde oldukça yaygınlaşmıştır. İç kalıp tekniği, özellikle minyatür kapların yapımında kullanılmıştır. MÖ 8. yüzyılda Mezopotamya ve Batı Asya'da bu tip kaplar üretilirken MÖ 7. yüzyıldan itibaren iç kalıp tekniğinde cam kap üretimi tekrar canlanmış ve yoğun bir şekilde devam etmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz'deki yerleşimlerde üretilmiş ve kullanılmış, ilerleyen zamanlarda özellikle Helenistik Dönemde Batı Akdeniz'e yayılmıştır.

Günümüze kadar camla ilgili olarak dünyada ve Türkiye'de birçok çalışma yapılmıştır. Anadolu'da cam üretiminin varlığını kanıtlayan çok sayıda arkeolojik veri bulunmuştur. İç kalıp tekniği de Anadolu'da MÖ 8. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır. Bu teknikle üretilen kaplara Sardes, Tralles, Bergama, Antiochia, Amorium gibi merkezlerde rastlanmıştır. Mardin Müzesi'nde korunan cam kaplar arasında, üç adet iç kalıp tekniğiyle üretilen iki cam alabastron ve bir amphoriskos dikkat çekmektedir. Mardin Müzesi Kat. No. 1, MÖ 5.- MÖ 4. yüzyıllar arasına, Kat. No. 2 ve 3 ise MÖ 2.- MÖ 1. yüzyıl ortalarına benzerleriyle karşılaştırılarak tarihlenmiştir. Mardin merkezi ya da çevresinden satın alınıp müzeye kazandırılan bu eserlerden, Kat. No. 1'in ağız kısmı hariç, Kat. No. 2 ve 3'ün sağlam durumda olmaları, bu eserlerin mezar buluntusu olabileceğini düşündürmektedir. Zira cam, kırılğan bir malzeme olduğundan, mezar dışında sağlam bir şekilde bulunma olasılığı daha düşüktür. Ayrıca, mezarlardan bu tip örnekler daha fazla gelmektedir.

Özellikle Kıbrıs, Suriye vb. Akdeniz ülkelerinin Anadolu'ya yakınlığı ve tarih boyunca ticari ilişkilerinin olması ve Mardin'inde bu ticari yol üzerinde oldukça önemli bir konumda yer alması camların ticari yollarla Mardin'e gelmiş olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz kentlerde ortaya çıkarılan cam fırını kalıntıları, cüruf parçaları gibi cam üretimine ait malzemeler yakın bölgelerde cam üretim olduğunu göstermektedir. Kentte yapılan arkeolojik çalışma ve araştırmalarda birçok cam buluntuya rastlanmış ancak bugüne kadar herhangi bir cam atölyesi veya cam üretimine ait bir kalıntı ortaya çıkarılmamıştır. Bu nedenle, cam üretiminin varlığından kesin olarak söz edilememekle birlikte, bundan sonra yapılacak çalışmalarda Mardin gibi tarihi oldukça eskiye dayanan kadim bir kent ve civarında, camla ilgili verilere dikkat edilmeli ve cam üretim atölyelerinin varlığı aranmalıdır.

Katalog

Kat. No. 1. Alabastron

Envanter No: 5611

Müzeye Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri: K. Yüksek: 8 cm, Taban Ç.: 2.7 cm

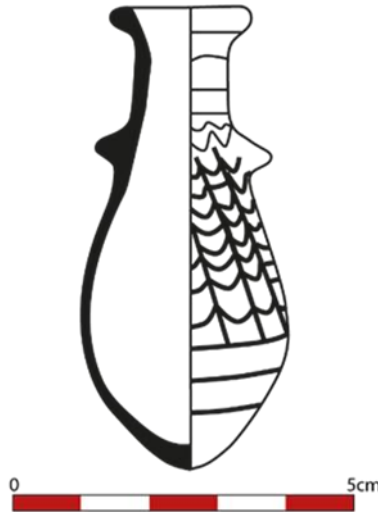
Yapım Tekniği: İç kalıp Tekniği

Bezemesi: Boyunda sarmal, gövdede dalga bezemesi

Tanımı: Ağız ve boynun bir kısmı kırık, dibe doğru genişleyen silindirik gövde, düz taban, omuz hizasında iki yanda karşılıklı yunus biçimli tutamaklar, opak siyah cam üzerine beyaz dalga bezeme.

Benzer Örnekler: Barag 1985: Plate 7, No. 48; Goldstein, 1979: No. 204; Grose, 1989: no.42; Kavaz Kındığılı 2023: Kat. No.10.

Tarih: MÖ 5. – MÖ 4. Yüzyıl

Kat. No. 2. Alabastron

Envanter No: 5480

Müzeye Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri: Yüksek: 7 cm, Ağız Ç.: 2.1 cm,

Yapım Tekniği: İç kalıp Tekniği

Bezemesi: Boyun ve dipte sarmal, gövdede fisto

Tanımı: Dışa çekilip içe doğru katlanmış ve ateşte parlatılmış ağız, silindirik kısa boyun, dibe doğru daralan gövde, boynun bitiminde karşılıklı tutamaklar, opak beyaz cam ipliğinden boyun ve dipte sarmal, gövdede fisto bezemesi.

Benzer Örnekler: Hayes, 1975: No. 27; Civelek, 2009: Resim 1; Taştür 2016: Fig. 11; Lightfoot 2017: cat. 8; Kavaz Kındığılı, 2023, Kat. No. 7.

Tarih: MÖ 2. – MÖ 1. yüzyıl

Kat. No. 3. Amphoriskos

Envanter No: 5673

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri: Yük.: 10.6 cm, Ağız Ç.: 2.7 cm,

Taban Ç.: 2.5 cm

Tekniği: İç kalıp Tekniği

Bezemesi: Gövdede dalga, Boyunda sarmal, gövdede dalga

Tanımı: Tabla şekilli ağız, ince silindirik boyun, boyundan biraz daha geniş silindirik gövde, oval taban, omuzdan başlayıp ağzın altında son bulan karşılıklı kulplar.

Benzer Örnekler: Hayes 1975: plt.3.38; Goldstein, 1979: No. 204, 206, No. 263; Gençler, 2009: 21, Resim 2; Kavaz Kındıgılı 2023: kat. No. 3

Tarih: MÖ 2. yüzyıl ortaları – MÖ 1. yüzyıl

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazarı ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Yazarların Katkı Oranları Beyanı

Yazarlar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında Kasım EKER (%60) ve Ali Yalçın TAVUKÇU (%40) oranında katkı sunmuşlardır.

Kaynakça

- Arslan, N. (2008). 2006 Yılı Assos Kazı Çalışmaları. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 8, 49-58.
- Atik, Ş. (1990). İç Kalıp Tekniği ile Yapılmış Anadolu Kaynaklı Cam Kaplar. *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu*, 16-29.
- Atila, C. (2021a). (Ed.) Myken Dünyasında Parfüm ve Parfüm Kapları. C. Atila & G. E. Erginer (Ed.), *Antik Çağdan Günümüze Parfüm* (ss. 19-30). Ankara, Myrina Yayınları.
- Atila, C., (2021b). Antik Yunan Dünyasında Parfüm ve Parfüm Kapları. C. Atila & G. E. Erginer (Ed.), *Antik Çağdan Günümüze Parfüm* (ss. 31-61). Ankara, Myrina Yayınları.
- Başaran, C. (1998). *Arkeolojiye Giriş*. Erzurum, Akademik Araştırmalar.
- Baybo, S. (2003). Patara Kazılarında (1989-2001) Ele Geçen Cam Eserler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Baykan, C. & Baykan, D. (2012). *Eskiçağ'da Cam*. İstanbul, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Bergman, S. M. & Oliver, A. Jr. (1980). *Ancient glass in the Carnegie Museum of Natural History*. Pennsylvania, Board of Trustees, Carnegie Institute, Pittsburgh.
- Bimson, M. & Werner, A. E. (1967). Problems in Egyptian Core Glasses. *Research Laboratory, British Museum*, 121,122.
- Boardman, J. (2003). *Siyah Figürlü Atina Vazoları*. İstanbul, Homer Kitabevi.
- Byl, S. A. (2012). The Essence and Use of Perfume in Ancient Egypt, Master of Arts, University of South Africa, Africa.
- Canav Özgümüş, Ü. (2013). *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*. İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Civelek A. (2019). Antik Dönemde Parfüm. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 163, 1-12.
- Civelek, A. (2009). Stratonikeia - Akdağ Alabastronu Üzerine Gözlemler. *Arkeoloji ve Sanat*, 130, 81-88.
- Cole, J. K. (2006). The History of Fragrance. *The Herbarist*, 72.
- Demir, B., Timur S.S. & Gürsoy, R. N., (2020). Parfümler: Formülasyonları, Dünü, Bugünü ve Yarını. *Hacettepe University Journal of the Faculty of Pharmacy*, 40 (1), 20-30.
- Eker, F. & Eker, K. (2016). Antik Çağ Cam Yapım Tekniklerinin 3D Modelleme Çalışması ile Yeniden Ele Alınması. *ODÜSOBİAD*, 6 (15), 198-214.
- Eker, F. (2016). Kahramanmaraş Müzesi'ndeki İç Kalıp Tekniği ile Üretilmiş Cam Kaplar. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 325-342.
- Eker, F. (2018). Antikçağ'da Cam Kap Formlarının Kullanımı Üzerine Bir Deneme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (4), 1248-1261.
- Eker, F. (2021). İç Kalıp Teknikte Üretilmiş Cam Koku Şişeleri Üzerindeki Bezeme Öğeleri. C. Atila & G. E. Erginer (Ed.), *Antik Çağdan Günümüze Parfüm* (ss. 121-144). Ankara, Myrina Yayınları.
- Er, Y. (2004). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Erdoğan, E.& Dilaver, Z., (2006). Kültürlerin Buluştuğu Kent; MARDİN. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, 269-274.
- Fossing, P. (1940). *Glass Vessels Before Glassblowing*. Munksgaard, Copenhagen.
- Gençler, Ç. (2009). Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Goldstein, S. M. (1979). *Pre-Roman and Early Roman Glass in the Corning*. Museum of Glass Corning, New York.

- Grose, D. F. (1989). *The Toledo Museum of Art: Early Ancient Glass*. New York, Hudson Hills Press.
- Grossmann R. A., (2002). *Ancient Glass a Guide to the Yale Collection*. New Haven, Yale University Art Gallery.
- Gürler, B. (2000). *Tire Müzesi Cam Eserleri*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Gürler, B. (2021). Helenistik ve Roma Döneminde Cam Parfüm Kapları. C. Atila & G. E. Erginer (Ed.), *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm* (ss. 87-108), Ankara, Myrina Yayınları.
- Güveloğlu A. (2018). *Antik Çağ'da Beslenme ve Damak Tadı*. İstanbul, Pinhan Yayıncılık.
- Harden, D. B. (1981). *Catalogue of Greek and Roman Glass in the British Museum 1: Core-and Rod-Formed Vessels and Pendants and Mycenaean Glass Objects*. London.
- Hayes, J. W. (1975). *Roman And Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*. Toronto, Royal Ontario Museum.
- Karakurt, M. (2021). Antik Çağ Mısır, Hellen ve Roma Dünyasında Parfüm Kullanımı. C. Atila & G. E. Erginer (Ed.), *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm* (ss. 1-18). Ankara, Myrina Yayınları.
- Kavaz Kındığılı, B. (2023). Adana Müzesi İç Kalıp Teknik Üretimi Cam Kaplar. *ODÜSOBİAD*, 13 (2), 1617-1634.
- Kunina, N. (1997). *Ancient Glass in the Hermitage Museum*, ARS Publisher, St. Petersburg.
- Lightfoot, C. S. (1991). Anatolian Iron Age. A. Çilingiroğlu & D.H. French (Ed.), *The Proceedings of the Second Anatolian Iron Ages Colloquium*, (ss.67-74). Oxbow Monograph.
- Limet, H. (1978). Pharmacopée et Parfumerie Sumériennes. *Renue D'Histoire De La Pharmacie* 66, 147-159.
- Matsumura, K. (2013). "Büyükkale" Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu. M. Doğan Alparslan & M. Alparslan (Ed.), İstanbul, Yapı kredi Yayınları.
- McClellan, M. C. (1984). *Core-Formed Glass from Dated Contexts (Classical, Mediterranean)*, PhD Thesis, Univesity of Pennsylvania, Philadelphia.
- Plinius (1962). *Natural History* (Ed.-Çev. D. E. Eichholz), Vol. X (books xxxvi–xxxvii) London.
- Pliny (1938). *Natural History, Volume IV: Books XIII*. (Translated by H. Rackham. Loeb), Classical Library 330. MA: Harvard University Press, Cambridge.
- Saltuk, S. (1997). *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Soslu, A. (2022). *Burdur Müzesi Cam Eserleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Tait, H. (1991). *Five Thousand Years of Glass, The British Museum*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Taştemür, E. & Gürler, B. (2019). *Doğu Trakya Müzeleri Cam Eserleri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Tavukçu, A. Y. (2020). *Elazığ Müzesi Cam Eserleri*, Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum.
- Tek, A. T. (2007). Antik Dönem'de Anadolu'da Cam Üretimi. *Seres, III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri*, Eskişehir, 108-123.
- Temür, A. (2013). Two Fake Glass Amphoriskoi from Samsun. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (25), 539-549.
- Uzuner, B. (2004). *Bulunuşundan Üfleme Cam Teknikleri* AKANTAŞ, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Von Saldern, A. (1980). *Ancient and Byzantine Glass from Sardis*, Harvard University Press, London.

- Yentürk, A. (2005). Uygarlık ve Parfüm: Bir Yolculuğun Tarihçesi. Ş. Şentürk (Ed.), *Kutsal Dumandan Sihirli Damlaya Parfüm*, (ss. 7-47), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Ü. (2009). Antik Dönemde Kadın ve Süslenme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Online Kaynaklar

- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249997>
- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/245446>
- <https://art.thewalters.org/object/47.41/>
- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249814>